

Terugblik Sectorbijeenkomst LEO 22 maart 2018

De eerste Sectorbijeenkomst LEO van 2018 vond plaats in een voormalige kerkzaal in Utrecht. Zo'n 50 deelnemers gingen met elkaar in gesprek over wat hen bezighoudt: welke dingen lukken en welke gaan mis, hoe doen anderen dit en wat kunnen we van elkaar leren? Het was een mooie bijeenkomst met een paar nieuwe mensen, een aantal young professionals en zowel nieuwe als terugkerende onderwerpen. 'De gunfactor naar elkaar is hier hoog', merkte een deelnemer op. Dat is inderdaad waarom het een mooi gezelschap is.

Green Deal

Het geroezemoes houdt nog een poosje aan als Zita van Aggelen de Sectorbijeenkomst opent. Zojuist tekenden 27 partijen, waaronder Platform LEO, de Green Deal "Participatie van de omgeving bij duurzame energieprojecten". De Sectorbijeenkomst begint na de borrel waarmee de ondertekening werd gevierd.

In haar introductie op de avond gaat Zita kort in op de ontwikkelingen rond Platform LEO. Voor LEO is 2018 een jaar van verdere professionalisering. Dit komt tot uiting in de oprichting van een stichting, het verschijnen van een eerste nieuwsbrief en een vernieuwde website. De samenwerking binnen de zojuist getekende Green Deal sluit prima aan bij de ambities van LEO. Evenals een ontwikkeltraject om met en van elkaar te leren, dat in samenwerking met Marten van der Gaag wordt opgezet. Meer informatie hierover volgt nog.

De Sectorbijeenkomst bestaat uit twee rondes van gesprekken, met aan elke tafel een eigen thema. Bij de verschillende tafels schuiven young professionals van Jelmer aan, om te zorgen voor een frisse blik.

Verslaglegging per thema

Van een aantal thema's volgt hieronder een beknopte weergave.

Duurzaam Wonen

met Brenda Blankendaal (Intermaris Woningcorporatie Purmerend/Hoorn)

Rapporteur: Jeroen Heijmerink

Aanleiding

Woningcorporatie Intermaris is begonnen met de verduurzaming van hun bezit. Van de 17.000 woningen zijn er nu 2.000 verduurzaamd. Terugkijkend was de start goed te noemen. Er was een duidelijke vraag vanuit de bewoners en er was een dekking vanuit een directiebesluit. Dit maakte een uitgebreide verduurzamingsaanpak mogelijk. De drive van de bewoners om geld te besparen was gekoppeld aan het doel van de directie: verduurzaamde, betaalbare sociale woningen. Door het directiebesluit zijn er middelen vanuit het eigen vermogen, en medewerkers vrijgemaakt voor het proces. Gekozen is voor een intensieve persoonlijke aanpak.

Tips inleider

- Hanteer een van-mens-tot-mens aanpak: Doe het eerste gesprek thuis bij de mensen, om meer te horen en gericht te kunnen voorlichten. Neem andere, makkelijk te verhelpen, overlastpunten direct op om te verhelpen. Plan later een gemeenschappelijke bijeenkomst.
- Ontwikkel verschillende verduurzamingspakketopties, opgebouwd uit een aantal elementen (vloer- & muurisolatie, dubbel glas, zonnepanelen).
- Maak gebruik van de kennis van aannemers.
- Combineer verduurzamingswerkzaamheden met planmatig onderhoud.
- Spreek duidelijke spelregels af met (vaste) aannemers, streef continu naar verbetering.
- Zorg voor een goede klachtenafhandeling.
- Houd een tevredenheidsonderzoek en gebruik de opbrengst om overlast van de ingrepen te beperken.
- Gebruik bewonerservaringen en ambassadeurs uit eerdere projecten bij de voorlichting van volgende projecten.
- Het streven moet altijd zijn om schaalvoordeel te bereiken, dus een totaalaanpak boven een enkelobjectaanpak.

Zorgen voor vervolg

Het nut/voordeel bij de eerste projecten (met oudere woningen) is evident door de grote verbeteringen, zoals van energielabel E naar B. Bij projecten met nieuwere woningen, zal de stap kleiner en dus ook het voordeel geringer zijn. Het voordeel was bij de eerste verduurzamingsronde een belangrijk argument om het merendeel (>70%) van de bewoners te laten instemmen. Bij een minder groot voordeel zal wellicht 70 % van de bewoners niet instemmen door de overlast van de ingrepen. Ook staat er tegenover de werkzaamheden een huurverhoging, die voor bewoners met een gemiddeld energieverbruik nu nog wegvalt door de daling van de woonlasten.

Een andere zorg is de betaalbaarheid van de verduurzaming. Vanuit het nut dat nu behaald wordt kunnen de investeringen niet gedekt worden. De benodigde middelen komen nu uit het eigen vermogen en de Stepp-subsidie. De verhuurdersheffing was ook al een aanslag op het eigen vermogen. Hierdoor is minder mogelijk dan nodig/wenselijk.

Suggesties

- Neem het thema duurzaamheid ook op in het beleid. Op die manier wordt het een extra argument naast betaalbaarheid. Een meerledig motief, waar een ideaal in zit, werkt beter. Een voorbeeld hiervan is dat de gemeente als "tegenprestatie" kan investeren in het

woongenot (door zwerfafvalbeleid, openbare verlichting/veiligheid, parkeren, meer groen), zodat er meer voordelen zijn voor bewoners.

- Kan extra ruimte in regelgeving (ontwikkelen eigen verdienmodel Woningcorporatie) ertoe leiden dat je meer kunt doen?
- Werk programmatisch samen met de gemeente (vergunningverlening, stroomlijnen en transformatie naar aardgasloos. Combineer waar mogelijk voorbereiding en uitvoering zodat kosten worden bespaard en overlastmomenten bij bewoners worden beperkt).
- Onderzoek of de corporatie de extra ruimte op het dak kan gebruiken als stroomproducent (inkomsten om aanpak te bekostigen) of stroom voor algemene servicevoorzieningen (portiek/galerij verlichting, liften, etc.) op den duur kan verlagen.

Participatie bij zonneparken, Zonneroute A37
met Frank Steyaert (Rijkswaterstaat)

Rapporteur: Anne Melchers

Rijkswaterstaat Noord-Nederland (RWS) wil een zonneroute creëren langs de A37, de snelweg van Hoogeveen naar Emmen liggend in drie gemeenten. Het doel is dat RWS energieneutraal wil worden. Franks taak als omgevingsmanager is met het projectteam binnen één jaar een concreet plan te maken met de betrokken stakeholders. Als zonnevelden kunnen onder andere middenbermen worden benut, geluidsschermen worden bedekt met zonnepanelen of er kunnen zonnevelden langs de snelweg worden gelegd.

In het tafelgesprek wordt geconstateerd dat RWS nu de rol van trekker heeft. Het zou kunnen helpen om te denken vanuit het *mutual gains* model. Bij dit model kijk je niet alleen naar je eigen grond want daar krijg je onvoldoende beweging mee op gang. Je gaat terug naar het hogere abstractieniveau, waarop alle partijen het nog een goed idee vonden om een zonneroute aan te leggen. Dit initiatief koppelen aan de regionale energiestrategie helpt wellicht ook. Frank moet dan wel het mandaat van RWS hebben om op die manier te werken. Een koppeling aan de Omgevingswet kan sowieso helpen een beweging op gang te brengen. Denk ook aan het gebruik van een landschapscommissie (pragmatisch aan de slag op basis van individuele cases, denkend vanuit de lokale kenmerken van het landschap, regelmatige check met het bevoegde gezag), zoals die ten tijde van de landinrichtingswet zijn ingezet.

In dit proces is het belangrijk te voorkomen dat beeldvorming boven inhoud gaat. Een lokale koppeling van het project is daarbij belangrijk: aan tafel kon direct verteld worden dat er in deze regio tien coöperaties actief zijn. Betrek de sleutelfiguren en grondeigenaren goed in het proces, zij kunnen lokaal je boodschappers zijn. De omgeving benadrukt dat het in deze tijd vreemd is als een overheid, die juist inzet op participatie van de lokale bevolking, zelf niets doet met financiële participatie. Voor het trechteren van de ideeën naar plannen is een beoordelingskader met heldere spelregels nodig. Om iedereen mee te krijgen in de plannen, is het slim om een potje te maken voor mensen die uiteindelijk aan het kortste eind trekken. Zo hebben zij toch nog iets. Frank heeft binnen RWS nog geen kennis gedeeld over zijn opdracht, terwijl door het land meerdere collega's hiermee bezig zijn. Het wordt hem aangeraden daarbij aan te haken en ook te kijken naar vergelijkbare organisaties zoals Prorail en de waterschappen.

Een deelnemer van Enexis, die betrokken is bij de zonneroute A58, vertelde dat daar veel is gekeken naar zon in combinatie met industrieterreinen. Zij hebben inloopmiddagen georganiseerd waar initiatiefnemers en managers van bedrijventerreinen kenbaar konden maken waar hun interesse in

zonne-energie toepassingen ligt. Er werd verwacht dat er via de managers van bedrijventerreinen wel iets los zou komen, maar dit werkte niet zo. Het is beter om het bedrijventerrein zelf op te zoeken (met behulp van de manager) en de kennis en het enthousiasme bij de bedrijven daar zelf te activeren. Het is goed om te proberen de win-win te vinden. Zo is er een voorbeeld van een afvalberg die park zou worden, maar waar geen geld voor was. Door de afvalberg deels met zonnepanelen te bedekken, kon een ander deel als park gebruikt worden. Denk bij dit soort ideeën niet wat er allemaal niet kan volgens de regels, anders lukt het nooit. Denk eerst vrij en breng het later terug naar de realiteit. Door die route te volgen neem je mensen mee in het idee en zul je uiteindelijk maar 80% van de regels hoeven toepassen. Tot slot kwam de tip dat het voor de andere partij fijner is om te veroveren dan te krijgen: kom als RWS zelf niet met de oplossing, maar laat mensen zelf uitspreken wat ze willen.

Participatie bij ultradiepe geothermie met Marcel Hoenderdos (EBN)

Rapporteur: Elisabeth van der Grift

Communicatie

- Hoe geef je invulling aan omgevingscommunicatie? Wanneer start je daarmee? Hoe geef je vorm aan een transparante dialoog?
- Denk goed na over de impact van visuele communicatiemiddelen zoals infographics of illustraties: hoe komen deze beelden over op omwonenden/een breder publiek?
- Risicoperceptie, -acceptatie en -communicatie: risico's rondom UDG zijn nog niet goed in kaart gebracht. Uitdaging: aan de voorkant van het proces alle risico's benoemen, maar ingenieurs en burgers hebben een ander begrip van risico's.

- Initiatiefnemers geven vaak antwoord op vragen die ze verwachten, maar we moeten beginnen met de vraag welke vragen mensen hebben.
- Vraagt UDG om een andere invulling/benadering van communicatie dan andere vormen van geothermie? Doen technische nuances in communicatie naar omwonenden/algemeen publiek ertoe?
- Verwachting: met betrekking tot de ondergrond spelen irrationele en rationele gevoelens een rol. Hoe voorkom je dat de discussie over geothermie volledig escaleert?
- Communicatie op gang brengen, maar niet project-specifiek. Die taak ligt niet bij de initiatiefnemers.
- Communiceren over effecten en risico's. Eén keer onderschatten is teveel.
- Risicobeleving van omwonenden: windparken kun je aan omwonenden laten zien. Bij UDG is dit lastig in verband met de ondergrond. De ondergrond is, anders dan bovengrond, onzichtbaar. Je hebt te maken met risico's die je niet kunt overzien.
- Hoe krijg je omwonenden mee en hoe ga je om met mogelijk NIMBY?
- Blijf niet te lang met interne stakeholders discussiëren, maar maak de gesprekken breder.

Participatie

- Wat is het doel van participatie bij UDG? Richt het participatieproces daarop in.
- Wie moet het initiatief nemen tot het soort processen als initiatie, organisatie en het leiden van participatie?
- Hoe zou participatie eruit kunnen zien bij UDG-projecten met een lange aanloop/planningsfase?
- Twee vormen van participatie die soms samenhangen:
 - Participatie in besluitvorming
 - Participatie in project:
 - zijn er lusten (voordelen) waarvan de omgeving kan profiteren? (Hiervoor is bijvoorbeeld een nieuw of bestaand warmtenetwerk/stadsverwarming nodig). Participatiemodel voor bewoners: draagvlak/kansen op wijkniveau.
- Leren van voorgaande projecten en processen bij andere technologieën:
 - Behoeftte aan voorbeelden van succesvolle vormen en variaties van participatie
 - Mogelijk internationale lessen toepassen in Nederlandse/lokale context
 - Hoe vertaal je internationale lessen naar Nederlandse context?
- Hoe moeten we een actief participatief proces tot stand brengen?
- Joint-fact finding kan helpen: samen onderzoeksvragen formuleren en gezamenlijk een onderzoeksbureau aanstellen.
- Hoe gaan we om met de participatieparadox bij UDG?
- Maasvlakte 2 SOM-proces mogelijk voorbeeld voor UDG
- Conflicterende belangen in open participatief proces: de initiatiefnemer wil het project ontwikkelen, terwijl de publieke belangen kunnen leiden tot 'we doen het niet' als uitkomst van het proces.
- Wat te doen als uit het participatieproces volgt: 'we willen het niet'? Verander het gesprek dan naar: 'wat gaan we dan doen?'

- We moeten meer participatief aan de gang: wat leeft er in de samenleving? Welke vragen zijn er? Kennis delen, Joint-fact-finding op projectniveau, verder bouwen op bouwstenen gelegd op nationaal niveau.
- Mogelijk kan de gemeente worden ingezet om burgerparticipatie te organiseren. Zorg dat ambtenaren voldoende weten over de technologie door informatievoorziening richting overheden en het geven van advies aan gemeenten.

Nut en noodzaak

- Zorgen dat UDG onderdeel wordt van regionale energievisies, zorgt voor legitimiteit van het project en daaraan gerelateerde activiteiten.
- De omgeving moet de noodzaak van UDG snappen: hoe zorg je dat mensen snappen dat het project noodzakelijk is? En wat andere technische mogelijkheden (opties) zijn? En de consequenties van deze verschillende mogelijkheden?
- In hoeverre is het, gezien de opgave, een publieke taak om eerst in algemene termen te praten met de omgeving en het publiek over hoe we (lokaal) invulling kunnen geven aan de opgave? De energietransitie is niet vanzelfsprekend voor de gemiddelde burger. Een suggestie is integratie van klimaatdoelen in onderwijs/lespakketten op scholen.
- De verwachting is dat initiatiefnemers van projecten niet als geloofwaardig worden gezien wanneer zij als individueel bedrijf de nut en noodzaak van een project zouden communiceren, omdat zij worden gezien als financieel belanghebbenden.
- Nut en noodzaak-discussie integraal maken: stem die af op andere sectoren.
- Nut en noodzaak discussie naast mogelijke risicodiscussie voeren.
- Nut en noodzaak-discussie: wie moet deze leiden?
 - Nationale overheid? Initiatiefnemers? Belanghebbenden?
 - Er wordt gedacht dat overheid of gemeente daarvoor de meest geschikte partij is, maar hebben die daarvoor ook de kennis en capaciteit in huis?
 - Mogelijke samenwerking met experts van TNO.
- Breder trekken van de discussie door bijvoorbeeld de vraag te stellen aan omwonenden: 'hoe gaan we de warmteproblematiek in uw wijk aanpakken?'. Focus eerst op het probleem en praat dan over mogelijke oplossingen; presenteer niet van tevoren geothermie als de oplossing. Beeldvorming is hierbij belangrijk.

Beeldvorming

- Het imago van geothermie: de publieke opinie begint zich te vormen. Zijn er mensen op tegen? Wie wil geothermie in "de achtertuin"? Hoe gaan we om met publieke beeldvorming?
- Heeft geothermie deuken opgelopen in de media? (onder andere door het SoDM rapport).
- Situaties als bij het UDG-project in Groningen voorkomen.
- Als de tolerantie voor fossiele brandstoffen afneemt, gaat de acceptatie voor geothermie dan omhoog?
- De risicoperceptie van mensen kan mogelijk fluctueren.

Overig

- Neem in een vroeg traject de gemeente mee. De gemeente is geen financieel belanghebbende, maar heeft wel energiedoelstellingen te halen. De onafhankelijkheid van de gemeente kan mogelijk ter discussie komen te staan.
- Depolitiseren van het proces: betrek bestuurders in een zo vroeg mogelijk stadium, zodat ze bestuurder kunnen zijn en geen politicus.
- Onafhankelijke (internationale) deskundigen inschakelen.

Gedragcode NOGEPA gaswinning kleine velden met Martijn Haarsma (NAM)

Rapporteur: Marianne Zuur

Aan deze tafel bespraken we de toepassing van de nieuwe NOGEPA gedragcode in een eerste project van NAM. Naar aanleiding van de casus kwamen achtereenvolgens de volgende vragen aan de orde:

- Hoe krijgt de omgevingsmanager mandaat voor verschuivingen in planning?
- Hoe ontstaat er vertrouwen in de gedragcode?
- Hoe borg je de overdracht, nazorg?
- Hoe kunnen we deze aanpak met de gedragcode in de organisatie inbedden en hoe borg je dat lessen uit de projecten in de aanpak meegenomen worden (learning loop)?
- Hoe kun je de gedragcode in andere sectoren toepassen?

De NOGEPA gedragcode is vooral een werkwijze om transparant met de omgeving in dialoog te gaan over project en proces. Het gaat over transparant zijn over techniek en belangen, en het in dialoog opzetten van de procesaanpak.

Mandaat is schipperen en voortdurend terugleggen en terugkoppelen aan het management. Zo bezien is het een kans om het bestuur te betrekken bij de omgevingsaspecten van het project. Ze gaan voelen wat het effect is op de omgeving, en wat de meerwaarde is van de aanpak met de omgeving.

Vertrouwen kost tijd...

- Neem de tijd en laat zien dat je die neemt
- Neem ruimte voor het brede verhaal: de impact van het project op de gemeente, huizen...
- Maak afspraken en hou je eraan
- Wees transparant
- Neem de tijd voor emotie in bijeenkomsten en om de emotie te laten bezinken tussen de bijeenkomsten/vervolgstappen
- Zorg voor continuïteit - hetzelfde gezicht(en) - in het project, ook als dat intern verschuift naar een andere afdeling
- Ken het verleden van zowel je eigen activiteiten op de locatie of in de streek, als van bredere gebeurtenissen in de streek

Nazorg / overdracht

- Laat deels dezelfde mensen betrokken zijn bij het hele project
- Bij overdracht aan een derde: zorg voor introductie bij de partners en partijen in de omgeving en zorg voor goede documentatie
- Houd periodiek contact
- Breng bij afronding de omgeving in de gewenste staat
- Je kunt liabilities voor hardware, bijvoorbeeld in geval van schenking voor trainingsdoeleinden, niet overdragen

Inbedding in de organisatie

- Trek het project van projectniveau naar een regioplan
- Zorg voor risico-inventarisatie en monetariseer de risico's (dat begint in het business opportunities team, DACE kan hierbij een rol spelen). Het gaat met name om vertraging en reputatieschade.
- Zorg voor commitment van de CEO
- Zet om naar risicobeheersmaatregelen, beleid en regels,
- en vervolgens naar competenties en bonussen
- Leid dan op: integraal onderdeel van projecttrainingen
- Begeleid je mensen, werk in duo's zodat je ervaring kunt overdragen. En geef het de tijd en ruimte voor fouten
- Ververs een deel van de mensen, neem de gewenste competenties aan
- Doe een nulmeting, en monitor het effect op de omgeving. Koppel daar een bonus aan
- Pas de nulmeting en monitoring in in het proces

Andere sectoren:

- omgevingsmanagement van andere projecten in de omgeving heeft impact op ons project. Vergelijk vliegveld IJlstad, wegenprojecten, geothermie.

Deelnemers: nogepa, shell, nam, gasunie, tud, stedin, nogepa

Participatie bij windprojecten 'Wind voor Buren'
met Matthijs Oppenhuizen (Raedthuys)

Rapporteur: Marianne Zuur

Aan deze tafel spraken we aan de hand van een bottom up casus van Raedthuys die prachtig samen met de omgeving is vormgegeven. Desondanks was in een kleine groep weerstand ontstaan over de vraag hoe nu met die weerstand om te gaan.

Genoteerd:

- Er is sprake van een wederzijds gevoel van verraad
- De weerstand wordt persoonlijk gespeeld, dat gaat gepaard met emotie
- De impact die het een en ander dan krijgt in het "gewone leven"
- Financieel voordeel wordt niet gewaardeerd en een gesprek over voorwaarden levert ook niets op. Men is niet ontvankelijk voor rationele argumenten.
- Ga je dan toch het gesprek aan? En doe je dat dan bilateraal of met de hele groep?
- Hoe pak je dat dan aan? Adresseer je wel of niet de emotie? En doe je dat wederzijds? Stel je je kwetsbaar op? Hoe en wanneer stel je grenzen (fatsoenlijk communiceren)
- Hoe open wil en kun je het gesprek voeren? Zijn andere opties dan wind bespreekbaar?
- Wanneer kun je praten over wat ECHT belangrijk is, en over de urgentie van verduurzaming (nut en noodzaak)
- Voer je het gesprek zelf of laat je het begeleiden? Door een goede gespreksleider uit de gemeenschap? Door een lokale gezagsdrager? Of door een professional niet per se uit de regio komt?
- Wat is het ontvlammingsgevaar via media en kun je dat voor zijn door ze zelf te betrekken
- Kunnen we verhalen verzamelen over soortgelijke situaties, met successen en lessen?

Deze vragen leefden ook aan tafel maar konden niet worden beantwoord:

- Hoe voorkomen we omgevingsproblemen in de uitvoeringsfase, die in de voorbereidingsfase niet gezien of geadresseerd zijn?
- Interesse in kleinere molens voor gebouwen
- Verbreding en doorontwikkeling van de kennis over participatie, hoe pak je dat aan?

Deelnemers: stedin, vsh, raedthuys, woningbouwcorporatie, young professional, omwonendenorganisatie, zelfstandig omgevingsmanager

Aanbevelingen vanuit de verschillende tafels

1. Haal de verhalen op van de concrete casussen met hun successen en lessen. Bundel ze, maak flyers, maak ze toegankelijk;
2. Bouw een framework voor het moneteriseren van risico's;
3. Verzamel de omgevingsmanagementtools van bedrijven met het oog op kennisopbouw en -uitwisseling.

Het zou mooi zijn om bij een volgend gesprek voort te borduren op de gesprekken van deze bijeenkomst. Hoe maken we een verdieping op wat er eerder is besproken? Dit nemen we mee naar de volgende bijeenkomst en de bredere ontwikkeling van LEO. Graag tot de volgende keer!

Hartelijke groet van het Kernteam LEO,

Age Yska (Gasunie), Anne Melchers (Eneco), Eelco Bots (Windunie), Mark Hooftman (Ministerie EZ) en Zita van Aggelen (ZITAconsulting)

Heeft u vragen of suggesties? Laat het ons weten!

Lerend platform Energie & Omgeving (Stichting LEO)

www.platformLEO.nl | info@platformleo.nl | +31 6 267 822 07 (Zita van Aggelen)